

КОМПОЗИЦІЯ ПОВІСТІ «БЕРЕЗА» О. ГАВРИЛЮКА

Манера письма Олександра Гаврилюка вся у внутрішній силі, а вона в свою чергу — в умінні схопити найсуттєвіше в житті епохи, суспільства, людини, узагальнити його в конкретних художніх образах. Ось чому повість «Бере́за» викликає глибокі почуття і роздуми, захоплює великим внутрішнім пафосом і красою без найменших ноток приголомшуючого зовнішнього ефекту, вражає простотою. Але це не простота примітиву — твір доводить органічний талант її автора.

Гармонійність повісті досить виразна в складному і оригінальному синтезі теми, ідейного спрямування з формою втілення. Цій гармонійності не шкодить відсутність так званої геометричної композиції. Якщо судити з висоти канонічних приписів і законів, композиція Гаврилюкового твору не відзначається класичною стрункістю і додержанням залізного порядку зміни одного компонента іншим. Своєрідність композиції «Бере́зи» в тому, що це «композиція внутрішнього ліричного задуму, його розвитку і розкриття». Під зовнішньою суворістю твору кипить могутній підводний ліричний струмінь. Цей яскравий ліричний струмінь відіграє велику композиційну роль — цементує різні частини твору, з'єднує їх в одне органічне, невіддільне і монолітне ціле. Ліричне забарвлення повісті свідчить, в той же час, про рису таланту Олександра Гаврилюка, характеризує національне обличчя «Бере́зи» як українського твору.

Підкреслено свідомо композиційний наголос ставиться у творі на подіях перших березьких днів. Вся повість фактично висвітлює дві перші доби життя мешканців Бере́зи Картузької, а всі інші події — ескізи, зарисовки з життя концтабору, які домальовують, дописують цю найважливішу у всьому розв'язанні теми картину першого дня. Наголос цей зумовлений вирішальним значенням випробування гарту людини-комуніста, здатності до боротьби з апаратом фашистського концтабору, породженого урядом панської Польщі Пилсудського.

Кульмінаційна частина повісті аж дещо гіпертрофована, висунута на передній план і, видається на перший поверховий погляд, їй виділено дуже вже багато сторінок (кінець I, II розділ). Адже в будь-якому творі кульмінація, як правило, небагато місця займає з тієї причини, що вона відбиває найвище напруження дії, а воно, як завжди, короткочасне. Не без важливої на те причини (з метою відтворення напруження нервів, сил — духовних і фізичних — людини, коли вирішується доля її боротьби з ворогами) кульмінація в творі Гаврилюка за своїм обсягом і значимістю, місцем розташування найвагоміша. Секрет її своєрідності в тому, що найвище на-

пруження дії досягається не за рахунок зіткнення зовнішніх подій, а шляхом особливої наснаги переживань, суперечливих думок в душі однієї людини.

Коли брати до уваги пропорції кульмінації по відношенню до інших елементів сюжету, то помітимо, що вони не збігаються з пропорціями пересічного твору. Не знаходимо між компонентами сюжету (експозиція — зав'язка — розвиток дії — кульмінація) і взаємозалежності, яка характерна для геометричної композиції. У «Бере́зі» розвиток дії не передуює кульмінації, готуючи ґрунт для неї і зумовлюючи її, а виступає як наслідок кульмінації, бо цього вимагає ідейний задум повісті і цілеспрямована організація життєвого матеріалу (всі останні дні боротьби в стінах Картузької були наслідком стоїцизму перших днів). Саме тому кульмінації — згустковій зображуваних подій і центру ваги композиції твору — відведено стільки місця.

Як бачимо, яскрава картина внутрішнього життя концтабору, найхарактерніші деталі боротьби, людських характерів, березького побуту, ідейний акцент вимальовувалися саме в результаті своєрідної побудови твору, суть якої в свідомій непропорційності між окремими епізодами, внаслідок чого найвагоміша частина повісті стає найзримішою. Непропорційність складових елементів композиції Гаврилюкової «Бере́зи», з'ясована ідейними настановами письменника, не впливає погано на звучання твору. Навпаки, своєрідність гармонійності досягається через негармонійне співвідношення окремих частин твору.

Майже повна відсутність позасюжетних елементів, виключення всього зайвого, свідоме обмеження в деталях не має творові строгого вигляду, монолітності і цілності. Якщо і зустрінемо обриси пейзажної зарисовки або опису інтер'єру, то вони свідомо підкорені сконденсованій до краю думці, осмисленню рис епохи, і ця залежність дуже відчутна («Наближалася весна. Майже кожного дня прибували нові транспортні в'язнів. Значить, як звичайно, з весною піднімалася хвиля революційної боротьби голодних мас»). При всій буденній точності викладу є в творі глибоко внутрішня експресія в надзвичайно стриманій манері письма. Красивий у своїй героїчності поєдинок двох світів, поєдинок його, Гаврилюка, і Бере́зи поданий в одязі стриманого слова, в якому відчувається величезна внутрішня сила.

Поетика творів О. Гаврилюка — це поетика боротьби, а її найкраще сформулював Густав Реглер, німецький письменник-антифашист, учасник інтернаціональної бригади в Іспанії: «Немає інших проблем композиції, крім композиції єдності проти ворогів. Немає інших проблем фрази, крім тієї, яка повинна служити для знищення варварів. Немає інших про-

блем стилю, крім стилю боротьби» («Знамя», 1939 г., № 5—6, стор. 246).

Композиційно повість «Береза» міцно зроблена. Майстерність її підкреслює неабиякий талант художника, що піднявся до героїчного подвигу творчості.